

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ VE TÜRKİYE: BAZI RAKAMLAR VE GERÇEKLER

Yrd.Doç.Dr.Yaşar SALİHPAŞAOĞLU*

Özet

İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi(Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi) 4 Kasım 1950 tarihinde Roma’da imzaya açılmış ve 3 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu Sözleşmeyi önemli kılan yer verdiği ve koruduğu insan hakları değil, Strasbourg’ta kurduğu koruma sistemidir. Koruma sisteminin amiral gemisi olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi(AİHM) 1959 yılında kurulmuş ve kabul edilen çeşitli protokollerle birçok değişikliğe uğrayarak çok daha etkin bir hâle gelmiştir.

AİHM 1959-2009 yılları arasında toplam 12198 davayı karara bağladı. Bu kararların en büyük kısmı Türkiye ile ilgilidir. AİHM 1959 ve 2009 yılları arasında Türkiye ile ilgili toplam 2295 davayı karara bağladı. Bu davaların 2017’sinde Türkiye’nin Sözleşmenin en az bir maddesini ihlâl ettiğini, 46’sında herhangi bir ihlâlin olmadığını tespit etmiştir. 232 karar ise dostane çözüm ve diğer konulara ilişkindir.

Türkiye aleyhine verilmiş ihlâl kararları incelendiğinde, bu kararların büyük bir çoğunluğunun yargıyla ilgili olduğu görülür. Örneğin, ihlâl kararlarının yaklaşık üçte biri AİHS’nin 6. maddesinde düzenlenen “*adil yargılanma hakkı*” ile ilgilidir. Geri kalan ihlâl kararlarının çoğunun kaynağı yine yargıdır. Oysa demokratik bir toplumda yargının temel rolü insan haklarını korumak olmalıdır; ihlâl etmek değil. Bu çelişki mutlaka ortadan kaldırılmalıdır. Yapılması gereken şey bütüncül bir anlayışla uzun zamandır tartışılan Yargı Reformunu biran önce hayata geçirmektir.

Anahtar Kelimeler : AİHM, AİHM Raporları, İnsan Hakları ve Türkiye, Adil Yargılanma Hakkı, Yargı Reformu

(THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS AND TURKEY:SOME FACTS AND FIGURES)

Abstract

The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms(The European Convention on Human Rights) was opened for signature

* Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

in Rome on 4 November 1950 and entered into force in 3 September 1953. The Convention's importance lies not only in the scope of the human rights that it protects, but also in the system of protection established in Strasbourg. The European Court of Human Rights (ECHR) is the flagship of this protection system was set up in 1959. The structure and method of working of the ECHR has been changed by various protocols and it has become more effective.

Between 1959 and 2009, the ECHR adjudicated total 12198 cases. The highest number of judgments concerned Turkey. The ECHR adjudicated total 2295 concerned Turkey. 2017 of them judgments finding at least one violation, 46 of them judgments finding no violation, 232 of them related to friendly settlements judgment and other judgments.

When the data depending on violation judgments are analyzed, it is realized that the vast majority of these violation judgments is related to judiciary. For example; approximately one-third of these violation judgments is related to *“right to a fair trial”* which is taken under guarantee of the 6. article of the European Convention on Human Rights. The source of the most of the other violation judgments are judiciary. Whereas in a democratic society, the main role of the judiciary must be to protect human rights; not violate of them. For abolish this contradiction, judicial reform, which has being discussed for a long time, should be realized as soon as possible.

Key Words : ECHR, Reports of ECHR, Human Rights and Turkey, the Right to a Fair Trial, Judicial Reform

I.Giriş

İnsan haklarının uluslararası düzeyde fiilen korunmasında yeni bir dönem başlatan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, öngördüğü denetim mekanizması ile insan hakları alanında dünyada mevcut sözleşmelerin en gelişmiş ve etkili olanıdır¹. Çünkü Sözleşme öngördüğü denetim mekanizması ile bireye, haklarını çiğneyen devlete karşı İnsan Hakları Mahkemesine başvurma olanağı vermiştir. Sözleşmenin öngördüğü denetim mekanizmasının en önemli ayağını teşkil eden Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, kurulduğu tarihten bugüne kabul edilen Ek Protokollerle birçok değişikliğe uğrayarak çok daha etkin bir hâle gelmiştir.

¹ GÖLCÜKLÜ, Feyyaz A.-GÖZÜBÜYÜK, Şeref A.: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, 11.Ek Protokole Göre Hazırlanıp Genişletilmiş, 7. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2007, s.10.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye: Bazı Rakamlar ve Gerçekler

Her geçen gün çok daha fazla ilgi gören, hatta gördüğü bu ilgi nedeniyle aşırı yavaşlayan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, çeşitli tarihlerde çeşitli vesilelerle yayımladığı raporlarla faaliyetlerine ilişkin bilgiler vermektedir. 2009 yılında 50. yılını kutlayan Mahkeme, bu vesilesiyle de bir rapor yayımlamıştır. “*50 Years of Activity*”² isimli bu Rapor diğer birçok devlet gibi Türkiye hakkında da çarpıcı bilgiler ve istatistiki veriler içermektedir. Söz konusu Raporda yer alan bilgi ve istatistiki veriler, hem Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin inşa sürecini anlamamızı kolaylaştırmakta, hem de bu Mahkeme nezdinde Türkiye’nin “*insan hakları karnesi*” hakkında çok net bilgilere ulaşmamıza ve kendimizle yüzleşmemize yardımcı olmaktadır. Bu yüzleşme yapılmadan sorunun kaynağının anlaşılması ve Türkiye’nin “*insan hakları karnesi*”nin düzeltilebilmesi mümkün değildir. Bu yüzleşmenin yapılmasına ve sorunun kaynağının ortaya konulmasına yardımcı olacağını düşündüğümüz bu çalışmada, yaklaşık elli yıllık bir geçmişe dayanan Türkiye-Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ilişkileri rakamlarla ortaya konulmuş ve sorunun kaynağına dikkat çekilmiştir.

II. İnsan Haklarının Korunmasında Ulusal Düzeyden Uluslararası Düzeye Geçiş ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin İnşa Süreci

İkinci Dünya Savaşı öncesinde, devletlerin kendi vatandaşlarına kötü davranması, onların temel hak ve özgürlüklerini ihlâl etmesi, ulusal egemenliği ilgilendiren bir iç hukuk sorunu olarak görülüyordu. Bu dönemde uluslararası hukukun öznesi sadece “*devletler*” olduğundan, bireylerin haklarının ihlâl edilmesi durumunda uluslararası kuruluşların ya da başka bir devletin devreye girmesi söz konusu değildi. Bir başka ifadeyle, insan hakları, “*ulus devleti*” ilgilendiren ve ulusal yargı yetkisine giren bir iç hukuk sorunuydu³. Ancak Marksist, Faşist ve Nasyonal-Sosyalist yönetim biçimlerin ve İkinci Dünya Savaşının neden olduğu şiddet, yıkım ve insan hakları ihlalleri, insan haklarının ulusal düzeyde olduğu kadar uluslararası düzeyde de tanınması ve korunması gerektiği düşüncesinin doğmasına yol açmıştır⁴.

² “*50 Years of Activity, The European Court of Human Rights Some Facts and Figures*” isimli Raporun İngilizce metni için bkz. <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/ACD46A0F-615A-48B9-89D6-8480AFCC29FD/0/FactsAndFigures_EN.pdf>(24.02.2010).

³ **GÜLMEZ, Mesut:** Birleşmiş Milletler Sisteminde İnsan Haklarının Korunması, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2004, s.20, 21; **UYGUN, Oktay:** “*Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi*”, Anayasa Yargısı Dergisi, Sayı:20, Ankara, 2003, s.259; **ÜNAL, Şeref:** Uluslararası Hukuk, Yetkin Yayınları, Ankara, 2005, s.266; **DONNELLY, Jack:** Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları, Çeviren: Mustafa ERDOĞAN-Levent KORKUT, Yetkin Yayınları, Ankara, 1995, s.241-244.

⁴ **GEMALMAZ, Mehmet Semih:** Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Gi-

İkinci Dünya Savaşı sırasında, 1 Ocak 1942 tarihinde Washington'da, 26 devlet tarafından imzalanan⁵ Birleşmiş Milletler Bildirisinde(Declaration by United Nations)⁶, insan haklarının korunması, barış ve güvenliğin sağlanması için yeni bir uluslararası güvenlik sisteminin kurulması gereğine işaret edilmiştir⁷. Yapılan bir dizi uluslararası toplantıdan sonra, 26 Haziran 1945 tarihinde San Francisco'da imzalanan⁸ Birleşmiş Milletler Şartının(The Charter of the United Nations) "**Giriş**" kısmında, örgütün en önemli amaçlarından birinin insan haklarının korunması olduğu belirtilerek⁹ bu sistemin temeli atılmıştır¹⁰. Bu amaç doğrultusunda 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler tarafından İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi(The Universal Declaration of Human Rights)¹¹ ilân edilmiştir.

riş, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1997, s.221; **KILINÇ, Bahadır**: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İnfazı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006, s.29; **YILDIZ, Mustafa**: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Yargısı, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1998, s.5,6; **DOĞAN, İlyas**: Devletler Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008, s. 278.

⁵ Birleşmiş Milletler Bildirisini 1 Ocak 1942 tarihinde imzalayan 26 ülke şunlardır: ABD, Sovyetler Birliği, Çin, İngiltere, Avustralya, Kanada, Hindistan, Yeni Zelanda, Güney Afrika, Kosta Rika, Küba, Dominik Cumhuriyeti, El Salvador, Guatemala, Haiti, Honduras, Nikaragua, Panama, Belçika, Çekoslovakya, Yunanistan, Lüksembourg, Hollanda, Norveç, Polonya, Yugoslavya. Bkz. <<http://www.un.org/en/aboutun/charter/history/declaration.shtml>>(27.02.2010).

⁶ Bildirinin Türkçe metni için bkz. **GEMALMAZ, Mehmet Semih**: a.g.e., s.223-224. "*Birleşmiş Milletler*" ifadesi, ilk defa dönemin ABD başkanı Roosevelt tarafından teklif edilmiş ve yine ilk defa 1 Ocak 1942 tarihli Birleşmiş Milletler Bildirisinde kullanılmıştır. **GÜNDÜZ, Aslan**: Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Teşkilatlar Hakkında Temel Metinler, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 1994, s.19.

⁷ **ÇAĞIRAN, Mehmet Emin**: Uluslararası Alanda İnsan Hakları, Platin, Ankara, 2006, s. 62; **KILINÇ, Bahadır**: a.g.e., s.29.

⁸ Birleşmiş Milletler Şartı, Şartın 110. maddesine uygun olarak 24 Ekim 1945 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Antlaşmayı 15 Ağustos 1945 tarihinde kabul edilen 4801 sayılı Kanun ile onaylamıştır. "*Sanfransisko'da 26 Haziran 1945 tarihinde yapılmış ve imzalanmış olan Birleşmiş Milletler Antlaşması ile Milletlerarası Adalet Divanı Statüsünün onanması hakkında kanun*" için bkz. Resmî Gazete, Tarih: 24.08.1945, Sayı: 6092.

⁹ "*Biz Birleşmiş Milletler Halkları; bir insan yaşamı içinde iki kez insanlığa tarif olunmaz acılar getiren savaş felaketinden gelecek nesilleri korumaya, temel insan haklarına, kişinin onur ve saygınlığına, erkeklerle kadınların ve büyük uluslarla küçük ulusların hak eşitliğine olan inancımızı yeniden ilân etmeye... ve bu amaçları gerçekleştirmek için çaba harcamaya karar verdik.*" Birleşmiş Milletler Antlaşmasının Türkçe metni için bkz. **GÜNDÜZ, Aslan**: a.g.e., s.25-45; Resmî Gazete, Tarih: 24.08.1945, Sayı: 6092. İngilizce metni için bkz. <<http://www.un.org/en/documents/charter/index.shtml>>(01.03.2010)

¹⁰ Birleşmiş Milletler Sisteminde insan haklarının korunması için bkz. **GÜLMEZ, Mesut**: a.g.e.; **KILINÇ, Bahadır**: a.g.e., s. 37-67.

¹¹ Beyannamenin Türkçe metni için bkz. Resmî Gazete, Tarih: 27.05.1949, sayı:7217; **ÇEÇEN, Anıl**: İnsan Hakları, Genişletilmiş Üçüncü Basım, Savaş Yayınları, Ankara, 2000, s.339-347; **GÜNDÜZ, Aslan**: a.g.e., s.181-185; **GEMALMAZ, Mehmet Semih**: a.g.e., s. 229-233. İngilizce metni için bkz. <<http://www.un.org/en/documents/udhr/>>(01.03.2010).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye: Bazı Rakamlar ve Gerçekler

İnsan hakları konusunda Birleşmiş Milletler çatısı altında yaşanan bu gelişmeler daha sonra bölgesel düzeydeki gelişmeleri de tetiklemiştir¹². Bu anlamda bizi yakından ilgilendiren en önemli gelişme, 5 Mayıs 1949 tarihinde imzaya açılan ve 3 Ağustos 1949 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Konseyi Statüsünün(The Statute of the Council of Europe)¹³ kabul edilmesi ve Avrupa Konseyine üye devletlerin Dışişleri Bakanları tarafından 4 Kasım 1950 tarihinde imzalanan, İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesinin(Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms), 3 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe girmesidir¹⁴. Avrupa Konseyi tarafından, “*Avrupa Konseyi Tacı'nın mücevheri*” olarak nitelendirilen¹⁵ ve kısaca Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi(AİHS) olarak da adlandırılan bu Sözleşme, öngördüğü denetim mekanizması ile benzerlerinden ayrılmaktadır¹⁶.

Başlangıçta Sözleşmenin denetim mekanizması; Avrupa Konseyinin kuruluşundan beri var olan Bakanlar Komitesi¹⁷, 1954 yılında kurulan Avrupa İnsan Hakları Komisyonu(Komisyon)¹⁸ ve 1959 yılında kurulan Avrupa İnsan Hakları Divanından(Divan)¹⁹ oluşmaktaydı. Ancak Sözleşmenin öngördüğü

¹² Birleşmiş Milletler tarafından ilân edilen Evrensel İnsan Hakları Bildirisinden çok kısa bir süre sonra imzalanan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, hem bu Bildiride ilân edilen insan hak ve özgürlüklerinin bir kısmını uluslararası düzeyde güvenceye alan ilk sözleşmedir, hem de Amerika ve Afrika kıtalarında benzerleri görülecek olan bölgesel koruma sistemlerinin öncüsüdür. **ÖZDEK, Yasemin:** Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayın No: 20, Ankara, 2004, s.27.

¹³ Avrupa Konseyi Statüsü, Avrupa Konseyinin kurucu belgesidir. İlk olarak Belçika, Danimarka, Fransa, İrlanda, İtalya, Lüksembourg, Hollanda, Norveç, İsveç ve İngiltere tarafından imzalanmıştır. Bugün itibarıyla Avrupa Konseyinin 47 üyesi bulunmaktadır. Avrupa Konseyi Statüsünün Türkçe metni için bkz. Resmî Gazete, Tarih: 17.12.1949, sayı: 7382; **GÜNDÜZ, Aslan:** a.g.e., s. 520-528. İngilizce metni için bkz. <<http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/001.htm>> (03.03.2010).

¹⁴ Günümüze kadar birçok değişikliğe uğramış olan Sözleşmenin ilk resmî çevirisi için bkz. Resmî Gazete, Tarih: 19.03.1954, Sayı: 8662.

¹⁵ Avrupa Konseyi internet sitesinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi için “This Convention has been referred to as ‘the jewel in the crown’ of the Council of Europe” ifadesi kullanılmaktadır. Bkz. <<http://www.humanrights.coe.int/intro/eng/GENERAL/ECHR.HTM>>(22.03.2010).

¹⁶ **SUNAY, Reyhan:** Tartışılan Egemenlik, Yetkin Yayınları, Ankara, 2007, s.161-162.

¹⁷ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Konseyin karar alma organıdır ve tüm üye ülkelerin Dışişleri Bakanlarından oluşmaktadır. Bkz. Avrupa konseyi Statüsü m.14.

¹⁸ Komisyona üye seçimi ilk olarak 18.05.1954 tarihinde yapılmıştır. Komisyonun ilk toplantısı da 12.07.1954 tarihinde olmuştur. **GÖLCÜKLÜ, Feyyaz A.-GÖZÜBÜYÜK, Şeref A.:** a.g.e., s.25.

¹⁹ Divana ilk üye seçimi 21.01.1959 tarihinde yapılmıştır. Divan ilk kararını ise 14.11.1960

denetim mekanizması şimdiye kadar kabul edilen Ek Protokollerle²⁰ daha etkin bir hâle getirilmiştir.

2. Ek Protokolle Divana, Sözleşme ve Protokollerin yorumlanması ile ilgili meseleler üzerinde istişarî mütalaa verme yetkisi tanınmış; 3. Ek Protokolle Komisyonun çalışma usulü yeniden düzenlenmiş; 5. Ek Protokolle Komisyon ve Divan üyelerinin yarısının her üç yılda bir yenilenmesi prensibi kabul edilmiş; 8. Ek Protokolle Divanın çalışma prosedürünü iyileştirmek ve hızlandırmak amacıyla her biri en az yedi üyeden oluşan dairelerin kurulabileceği, Komisyon üyelerinin yüksek ahlâki karaktere ve görevinin gerektirdiği niteliklere haiz uluslararası hukuk alanında tanınmış kişilerden olması gerektiği, Komisyon ve Divan üyelerinin bağımsızlıkları ve tarafsızlıkları ya da mevkilerinin gerekleri ile bağdaşmayan herhangi bir görev kabul edemeyecekleri, Komisyonun mevcut ve oy kullanan üyelerin çoğunluğu ile karar alacağı, kendisine sunulan her davayı Divanın dokuz yargıçtan oluşan bir daire hâlinde inceleyeceği hükme bağlanmış; 9. Ek Protokolle Komisyona başvuran bireylere, gayri resmî örgütlere ve birey gruplarına da Divana başvurma hakkı tanınmış; 10. Ek Protokolle Bakanlar Komitesine basit çoğunlukla karar alma yetkisi verilmiştir. 1990 yıllarından sonra Sözleşmeye taraf devlet sayısının artması üzerine, denetim mekanizmasının etkinliğini arttırmak amacıyla hazırlanan ve 01.11.1998 tarihinde yürürlüğe giren²¹ 11. Ek Protokolle denetim mekanizması esaslı bir şekilde değiştirilmiştir²². Sözleşmenin 18. maddesinden sonraki tüm maddeleri değiştiren ve bireysel başvuru hakkının²³ ve Mahkemenin yargı yetkisinin tanınmasını zorunlu hâle getiren bu Protokolle, Komisyon ve Divan birleştirilerek, sürekli görev yapan Avrupa İnsan Hakları

---

tarhinde vermiştir. Bkz. “*50 Years of Activity...*”, s.3. İlk karar için bkz. Lawless v. Ireland, Başvuru No: 332/57. Kararın İngilizce metni için bkz. <<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=lawless&sessionid=52459350&skin=hudoc-en>> (21.03.2010).

²⁰ Şimdiye kadar toplam 14. Ek Protokol kabul edilmiştir. Bu Protokollerin bir kısmı ile yeni haklar ve özgürlükler tanınmış, bir kısmı ile ise yapısal değişikliklere gidilmiş ve denetim mekanizması daha etkin bir hâle getirilmiştir. Bkz. **KILINÇ, Bahadır**: a.g.e., s.137-141.

²¹ 1985 yılında başlayan reform tartışmaları ancak, 11.07.1994 tarihinde sonuçlanmış ve Sözleşmeye taraf devletlerin onayına sunulmuştur. Protokolün, son devletin onay tarihinden bir yıl sonra yürürlüğe girmesi öngörülmüştü. Son devlet olarak İtalya Protokolü 01.10.1997 tarihinde onayladığından, Protokol 01.11.1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir. **TEZCAN, Durmuş - ERDEM, Mustafa Ruhan - SANCAKTAR, Oğuz**: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002, s. 85-86.

²² **KILINÇ, Bahadır**: a.g.e., s.138-139.

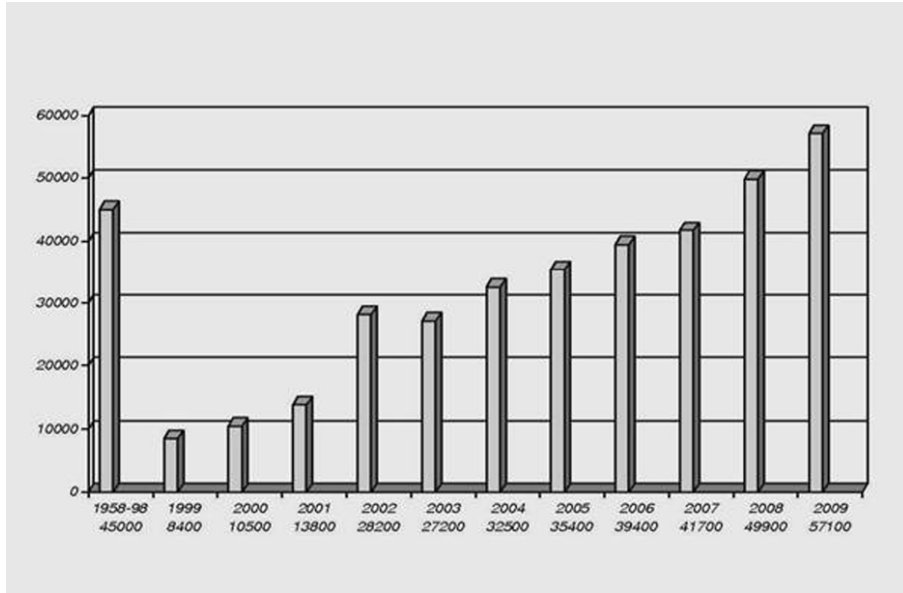
²³ Bireysel başvuru için bkz. **ANAYURT, Ömer**: Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2004.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye: Bazı Rakamlar ve Gerçekler

Mahkemesinin(European Court of Human Rights) inşa süreci tamamlanarak bugünkü hâline kavuşturulmuştur²⁴.

11. Ek Protokol; denetim sisteminin yapısını kolaylaştırmak, dava ve karar sürelerini kısaltmak, iş yükünü azaltmak, Bakanlar Komitesinin yargısal rolünü ortadan kaldırarak sistemi tamamen yargısal bir sürece çevirmek amacıyla kabul edilmiştir. Bunlardan iş yükünü azaltmak ve dava sürelerini kısaltmak dışındaki amaçlara ulaşıldığı söylenebilir²⁵. Ancak iş yükü ve dava sürelerinin uzunluğu, 11. Ek Protokolün yürürlüğe girmesinden sonra da büyük bir sorun olarak varlığını sürdürmüştür. Bunun en önemli nedeni başvuru sayısında yaşanan olağanüstü artıştır.

Başvuru Sayısının Yıllara Göre Dağılımı²⁶

Toplam Başvuru Sayısı: 389.100

²⁴ Ek Protokollerle getirilen değişiklikler için bkz. TEZCAN, Durmuş - ERDEM, Mustafa Ruhan - SANCAKTAR, Oğuz: a.g.e., s.69-75.

²⁵ KILINÇ, Bahadır: a.g.e., s.178.

²⁶ Grafik için bkz. "50 Years of Activity...", s.4.

Bu grafikte de görüldüğü üzere 90'lı yılların sonundan itibaren Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine(AİHM) başvuru sayısı, 2003 yılı hariç her yıl katlanarak artmıştır. Bunda Sovyet Bloğunun çöküşüyle birlikte, bağımsızlıklarına kavuşan eski “*demirperde*” ülkelerinin Avrupa Konseyine üye olmasının büyük etkisi vardır²⁷. Demokrasiye geçiş sancıları yaşayan bu ülkelerin vatandaşları haklarını uluslararası bir platformda arayabileceklerini öğrenmişler ve yoğun şekilde başvuru yapmaya başlamışlardır. Elbette başvuru sayısının artışında Türkiye'nin de ciddi katkıları olmuştur²⁸.

11. Protokolün getirdiği yeniliklere rağmen, AİHM Gemisi²⁹ yoğun başvurular, personel ve mekân ihtiyaçlarının tam olarak karşılanmamış olması gibi nedenlerle batmak üzeredir. AİHM artık Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. maddesi ile güvence altına alınan “*makul sürede yargılanma*” hakkını kendisi ihlâl eder duruma gelmiştir. Bir başka ifadeyle AİHM “*makul süreyi*” bile “*makul sürede*” yargılayamamaktadır³⁰.

Son zamanlarda verilen kararların başvuru tarihleri de bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. AİHM'nin Türkiye hakkında verdiği son 10 kararın yer aldığı aşağıdaki tablo bu konuda yeterince fikir vermektedir³¹.

²⁷ ÇAVUŞOĞLU, Naz: İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi: Kararların Uygulanması, Su Yayınları, İstanbul 2003, s. 8.

²⁸ KARAKIŞ, Şefik: “*AİHM Gemisi Batıyor mu?*”, Güncel Hukuk, Mart 2010/3-75, s.28. Sözleşmeyi ihlâl ettiği iddiasıyla AİHM'ye aleyhine en fazla başvuru yapılan üçüncü ülke Türkiye'dir. 31 Aralık 2009 tarihi itibarıyla Türkiye aleyhine toplam 31.873 başvuru yapılmıştır. Bu sayı toplam başvuru sayısının %7,79'una tekabül etmektedir. Bkz. “*50 Years of Activity...*”, s.14.

²⁹ Richard Rogers ve Claude Bucher tarafından tasarlanan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi binası, kenarında bulunduğu nehre ve tasarımına atfen bir gemiye benzetilmektedir. KARAKIŞ, Şefik: a.g.m. s.28.

³⁰ KARAKIŞ, Şefik: a.g.m., s.28.

³¹ Tarafımızdan oluşturulan bu tabloda yer alan kararların başvuru ve karar tarihleri için bkz. <<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>> (30.03.2010).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye: Bazı Rakamlar ve Gerçekler

Dava	Başvuru Numarası	Karar Tarihi
AYHAN ISIK v. TURKEY	33102/04	30.03.2010
SEREFİ AND OTHERS v. TURKEY (No. 2)	14015/05	30.03.2010
GURBET ER v. TURKEY	9459/05	30.03.2010
OYAL v. TURKEY	4864/05	23.03.2010
HAKAN DUMAN v. TURKEY	28439/03	23.03.2010
DONDU ERDOĞAN v. TURKEY	32505/02	23.03.2010
MERTER AND OTHERS v. TURKEY	2249/03	23.03.2010
OZGUR UYANIK v. TURKEY	11068/04	23.03.2010
ORHAN CACAN v. TURKEY	26437/04	23.03.2010
S.S.GOLLER BOLGESI KONUT YAPI KOOP. v. TURKEY	35802/02	23.03.2010

Bu tabloda da görüldüğü üzere AİHM kabul edilebilir bulunan bir başvuru son yıllarda ortalama 5 ile 8 yıl arasında karara bağlamaktadır.

Bu sorunları çözmek amacıyla Steering Committee for Human Rights(CDDH) adlı komite aracılığı ile çalışmalar başlatılmış ve yaklaşık 3 yıllık bir çalışmadan sonra hazırlanan 14. Ek Protokol, 13.05.2004 tarihinde imzaya açılmıştır³². Sözleşmeye taraf tüm devletler tarafından imzalanan ve onaylanan 14. Ek Protokol³³ 01.06.2010 tarihinde yürürlüğe girecektir³⁴.

Etkili bir filtre yöntemi uygulayarak ve yargılama yöntemlerini basitleştirerek, AİHM'nin altında ezildiği bu iş yükünü azaltmak isteyen 14. Ek Protokol bu amacı gerçekleştirmek için çeşitli yenilikler getirmiştir³⁵. Buna göre; yargıçların görev süresi dokuz yıla çıkarılmış, tek yargıçlı yeni bir düzen ku-

³² REISS, Jennifer W.: "Protocol no. 14 Echr and Russian Non-Ratification: The Current State of Affairs", Harvard Human Rights Journal, Volume:22, 2009, s.298-299.

³³ 14 Numaralı Protokolün Türkçe metni için bkz. <<http://www.todaie.gov.tr/ihadm/avrupa/protokol14.pdf>> (19.04.2010). İngilizce metni için bkz.<<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/194.htm>> (19.04.2010).

³⁴ Türkiye tarafından 06.10.2004 tarihinde imzalanan ve 01.06.2006 tarihinde kabul edilen 5512 sayılı Kanun ile uygun bulunan(bkz. Resmî Gazete, Tarih: 06.06.2006, Sayı: 26190) 14 Numaralı Protokolü en son imzalayan ve onaylayan ülke Rusya'dır. AİHM'nin resmî internet sitesine göre Rusya bu Protokolü 04.05.2006 tarihinde imzalamış ve 18.02.2010 tarihinde onaylamıştır. Sözleşmeye taraf ülkelerin İmza ve onay tarihleri için Bkz. <<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=194&CM=7&DF=&CL=ENG>>(19.04.2010)

³⁵ 14. Ek Protokol ve getirdiği yenilikler için bkz. REISS, Jennifer W.: a.g.m.; ALTIPARMAK, Kerem: 50. Yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi: Başarı mı, Hayal Kırıklığı mı?, Ankara Barosu Yayınları, Ankara, 2009, s. 60-107; BİLİR, Faruk: "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yapısı ve 14 Nolu Protokol", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Yıl:2006, Cilt:55, Sayı:1, s.135-156.

ru olarak üç yargıçtan oluşan komitelerin bazı yetkileri bunlara aktarılmış, dairelerin bazı yetkileri komitelere verilmiş, Sözleşmenin 35. maddesine “**Sözleşme ve Protokollerde belirtilen insan haklarına saygı ilkesi gereğince başvurunun esası hakkında incelemeye gerek bulunması ve başvuruya konu olayın iç hukuk mahkemesince yeterince incelenmemiş olması durumları hariç olmak üzere, başvuranın önemli mağduriyetinin bulunmaması**”³⁶ fıkrası eklenerek kabul edilebilirlik için yeni bir şart daha getirilmiş ve kararların infazı sürecini daha etkili ve hızlı hâle getiren çeşitli değişiklikler yapılmıştır.

14. Ek Protokolün getirdiği yeniliklerin batmak üzere olan AİHM Gemisini kurtarıp kurtarmayacağını zaman gösterecektir. Ancak başvuru sayısındaki artışın aynı hızda devam etmesi durumunda bu Protokolün de çare olamayacağı ve başka çarelerin aranacağı açıktır.

III. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi -Türkiye İlişkileri

A) Türkiye'nin Sözleşmeye Taraf Olması

Avrupa Konseyine 13.04.1950 tarihinde katılmış kabul edilen³⁷ Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini 04.11.1950 tarihinde çekince koyarak imzalamış ve 10.03.1954 tarihinde onaylamıştır³⁸. Onay belgesinin 18.05.1954 tarihinde Avrupa Konseyi Genel Sekreterliğine iletilmesi ile Sözleşme, Türkiye açısından da yürürlüğe girmiştir³⁹. Böylece Türkiye, kendi yetki alanı için-

³⁶ 14. Ek Protokol madde 12 için bkz. <<http://www.todaie.gov.tr/ihadm/avrupa/protokol14.pdf>>(19.04.2010).

³⁷ Avrupa Konseyi Statüsünün 4. maddesine göre, “Üçüncü madde hükümlerine uymaya ehliyetli olduğuna ve bu hususa istekli bulunduğu kanaat getirilen her Avrupa Devleti, Avrupa Konseyi üyesi olmaya Bakanlar Komitesi tarafından davet edilebilir. Bu suretle davet edilen her Devlet, iş bu Statüye katıldığına dair bir belgeyi Umumi Kâtibe tevdi eylemekle üye sıfatını iktisap eder.” **GÜNDÜZ, Aslan:** a.g.e., s.521. Türkiye, bu maddeye uygun olarak kendisine yapılan davet üzerine 08.08.1949 tarihinde Avrupa Konseyine katılma kararını Konsey Genel sekreterliğine iletmış ve bu katılma kararını 12.12.1949 tarih ve 5456 sayılı “Avrupa Konseyinin kurulması hakkında imzalanmış olan Statünün onanmasına dair Kanun” ile onaylamıştır. Türkiye onay belgesini, Avrupa Konseyi Genel sekreterliğine 13.04.1950 tarihinde iletmıştır. Avrupa Konseyi Statüsünün 4 ve 42/c maddeleri uyarınca Türkiye, Avrupa Konseyine bu tarihte katılmış sayılmaktadır. **GEMALMAZ, Mehmet Semih:** a.g.e., s.259.

³⁸ Türkiye Sözleşmeyi, 6366 sayılı “İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi ve buna ek Protokolün tasdiki hakkında Kanun” ile onaylamıştır. Onay Kanununun 3. maddesine, “İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri koruma Sözleşmesine Ek Protokolün ikinci maddesi 3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı Tevhidi Tedrisat Kanununun hükümlerini ihlâl etmez.” ihtirazı kaydı konulmuştur. Bkz. Resmî Gazetede, Tarih: 19.03.1954, Sayı:8662.

³⁹ **GÖLCÜKLÜ, Feyyaz- GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref:** a.g.e., s.18.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye: Bazı Rakamlar ve Gerçekler

de bulunan herkese, bu Sözleşmede yer alan hak ve özgürlükleri tanıyacağı taahhüdünde bulunmuştur⁴⁰.

B) Sözleşmenin Türk Hukukundaki Değeri

Uluslararası antlaşmaların Türk hukukundaki değeri konusunda, gerek 1961⁴¹, gerekse 1982 Anayasası⁴² iki temel kural koymuştur. Bunlardan birincisi **“uluslararası antlaşmalar yasa hükmündedir”**, ikincisi **“uluslararası antlaşmalar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz.”**⁴³ İkinci kural uluslararası antlaşmaların Türk hukuk düzeyindeki değeri konusunda tartışmalara yol açmıştır⁴⁴. Nitekim, bazı yazarlar bu kuralın uluslararası antlaşmaları yasaların üstüne çıkardığını⁴⁵, bazıları ise bu kuralın uluslararası antlaşmaların yasalara eşdeğer olduğu görüşünü etkilemediğini⁴⁶ ileri sürmüştür. Bu tartışmalar, 7 Mayıs 2004 tarih ve 5170 sayılı Kanunla⁴⁷ 1982 Anayasasının 90. maddesine eklenen cümleyle, en azından temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşmalar açısından sona erdirilmiştir.

Anayasanın 90. maddesine eklenen, **“Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyumsuzluk-**

⁴⁰ Avrupa İnsan hakları Sözleşmesinin “*insan haklarına saygı yükümlülüğü*” başlığını taşıyan birinci maddesine göre, “*Yüksek Sözleşmeciler Tarafından, kendi yetki alanları içinde bulunan herkese bu Sözleşmenin Birinci Bölümünde açıklanan hak ve özgürlükleri tanınır.*”

⁴¹ 1961 Anayasasının 65. maddesine göre, “*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında 149 uncu ve 151 inci maddeler gereğince Anayasa Mahkemesine başvurulamaz.*”

⁴² 1982 Anayasasının 90. maddesine göre, “*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyumsuzluklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır.*”

⁴³ **GÖLCÜKLÜ, Feyyaz- GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref:** a.g.e., s.19.

⁴⁴ Bu tartışmalar için bkz. **GÖZLER, Kemal:** Türk Anayasa Hukuku, Ekin Kitabevi, Bursa, 2000, s. 449-454.

⁴⁵ Bkz. **AKİPEK, Ömer İlhan:** Devletler Hukuku, Birinci Kitap (Başlangıç), İkinci Bası, Başnur Matbaası, Ankara, 1965, s. 28-29; **AKAD, Mehmet, (VURAL) DİNÇKOL, Bihterin:** Genel kamu Hukuku, Der Yayınları, İstanbul, 2000, s.222.

⁴⁶ Bkz. **PAZARCI, Hüseyin:** Uluslararası Hukuk Dersleri, I.Kitap, Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, Turhan kitabevi, 1994, s.33; **MERAY, Seha L.:** Devletler Hukukuna Giriş, Birinci Cilt, Yeniden Gözden Geçirilmiş Üçüncü Bası, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:237, Ankara, 1968, s.132.

⁴⁷ Resmî Gazete, Tarih: 22.05.2004, Sayı: 25469.

larda uluslararası antlaşma hükümleri esas alınır.” cümle, yasalar ile temel hak ve hürriyetlere ilişkin uluslararası antlaşmalar arasında bir hiyerarşi ihdas etmiştir. Bu değişiklikle, temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşmalar Türk normlar hiyerarşisinde yasalardan daha üstün bir konuma yükseltilmiş ve iç hukukumuzun doğrudan bir parçası hâline gelmiştir⁴⁸. Dolayısıyla temel hak ve özgürlüklere ilişkin bir uluslararası antlaşma olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi de Türk normlar hiyerarşisinde yasaların üstünde yer almaktadır ve iç hukukumuzun doğrudan bir parçasıdır.

Anayasanın 90. maddesine eklenen bu cümlede yer alan *“kanunlar”* kavramı geniş anlamda kullanılmıştır. Bu kavramın kanun hükmünde kararname-leri, tüzük, yönetmelik ve idarenin diğer düzenleyici işlemlerini de kapsadığı açıktır⁴⁹. Aksi bir anlayış normlar hiyerarşisine ve söz konusu düzenlemenin amacına aykırı düşer⁵⁰.

C) Başlangıçtan Günümüze Türkiye'nin Sözleşmenin Denetleme Organları ile İlişkisi

1. Bireysel Başvuru Hakkının Tanınmasından Önce

Türkiye'nin Sözleşmenin Denetleme Organları ile ilk önemli karşılaşması, Kıbrıs Rum Yönetiminin Kıbrıs Devleti adına, Türkiye'yi Komisyona şikayet etmesi ile olmuştur. Kıbrıs Rum Yönetimi biri 19.09.1974⁵¹, diğeri 21.03.1975⁵² tarihinde olmak üzere iki başvuruda bulunmuş ve Türkiye'nin Sözleşmenin bazı hükümlerini ihlâl ettiğini ileri sürmüştür. Her iki başvuruyu birleştirip kabul eden Komisyon, Türkiye'nin Sözleşmeyi çiğnediği sonucuna vardığı raporunu 13.07.1976 tarihinde Bakanlar Komitesine sunmuştur. Bakanlar Komitesi ise, uzun zamandan beri Kıbrıs'ta insan haklarının çiğnendiğini ancak taraflar arasında yapılacak görüşmelerle sorunun çözülmesi

⁴⁸ **GÖZLER, Kemal:** Türk Anayasa Hukuku Dersleri, Genişletilmiş ve Güncelleştirilmiş 4. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa, 2007, s. 350; **TUNÇ, Hasan- BİLİR, Faruk- YAVUZ, Bülent:** Türk Anayasa Hukuku, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2009, s. 146; **SABUNCU, Yavuz:** Anayasaya Giriş, Yenilenmiş 13. Bası, İmaj Yayınevi, Ankara, 2007, s.73.

⁴⁹ **ALİFENDİOĞLU, Yılmaz:** “İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin İç Hukukta Doğrudan Uygulanması”, İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin İç Hukukta Doğrudan Uygulanması(Anayasa, md.90/son), Türkiye Barolar Birliği, Ankara, 2005, s.130.

⁵⁰ **GÜLMEZ, Mesut:** “İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin İç Hukukta Doğrudan Uygulanması”, İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin İç Hukukta Doğrudan Uygulanması(Anayasa, md.90/son), Türkiye Barolar Birliği, Ankara, 2005, s.69.

⁵¹ Başvuru No: 6780/74

⁵² Başvuru No: 6950/75

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye: Bazı Rakamlar ve Gerçekler

gerektiğini belirterek 20.01.1979 tarihinde dosyanın işlemde kaldırımına karar vermiştir. 06.09.1977 tarihinde yine Kıbrıs Rum Yönetimi tarafından yapılan bir başka başvuru da benzer şekilde sonuçlandırılmıştır. Böylece Bakanlar Komitesi, Komisyon Raporunu onaylama yoluna gitmeden⁵³, siyasî bir başvuru, siyasî bir yöntemle çözüme kavuşturarak sonuçlandırmıştır⁵⁴.

Kıbrıs Rum Yönetiminin başvurularını, 1980-1982 “*askeri yönetim*” döneminde ortaya çıkan uygulamalara ilişkin olarak Fransa⁵⁵, Norveç⁵⁶, Danimarka⁵⁷, İsveç⁵⁸ ve Hollanda’nın⁵⁹ başvuruları izledi. Kabul edilebilir bulunan bu başvurular 07.12.1985 tarihinde “*dostane çözüm*” yoluyla sonuçlandı⁶⁰. 22.11.1994 tarihinde yine Kıbrıs Rum Yönetiminin yapmış olduğu başvuru⁶¹ ise 10.05.2001 tarihinde Türkiye’nin “*mahkûmiyeti*” ile sonuçlandı⁶². Böylece Türkiye, devletlerarası bir başvuruda ilk kez bir yargı kararıyla mahkûm edilmiştir⁶³.

Türkiye aleyhine yapılan bir başka devlet başvurusunda şikayetçi taraf Danimarka’ydı. Güvenlik güçleri tarafından gözaltına alınanlara işkence ya-

⁵³ 11. Ek Protokolün henüz yürürlükte olmadığı bu dönemde, Avrupa Konseyi Genel Sekreterliğine yazılı olarak yapılan bireysel ve devlet başvuruları öncelikle kabul edilebilirlik açısından incelenirdi. Eğer başvuru kabul edilebilir bulunursa, Komisyon bir taraftan dosyayı esastan incelerken diğer taraftan tarafları dostane çözüme davet ederdi. Dostane çözüme ulaşılmadıysa, Komisyon Sözleşmenin herhangi bir hükmünün ihlâl edilip edilmediğine ilişkin raporunu Bakanlar komitesine ve ilgili devlete gönderirdi. Komisyon Raporunun Bakanlar Komitesine geldiği tarihten itibaren üç ay içinde Komisyonun ya da ilgili devletin, Komisyon Raporunun Divana götürülmesini istemedikleri takdirde, Sözleşmenin ihlâl edilip edilmediğine Bakanlar Komitesi karar vermektedir. Bkz. **MADRA, Ömer:** Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Bireysel Başvuru Hakkı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:458, Ankara, 1981.

⁵⁴ **GÖLCÜKLÜ, Feyyaz- GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref:** a.g.e., s.22-23. Kıbrıs başvuruları hakkında geniş bilgi için bkz. **NECATİGİL, Zaim M.:** Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kısacasında Türkiye: Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Mahkemesi’nde Kıbrıs Rum Yönetimi ve Kıbrıslı Rumlar tarafından Türkiye aleyhine getirilen davalar, Turhan Kitabevi, Ankara, 2006; **ÖZDEK, Yasemin:** a.g.e., 106-115.

⁵⁵ Başvuru No: 9940/82.

⁵⁶ Başvuru No: 9941/82.

⁵⁷ Başvuru No: 9942/82.

⁵⁸ Başvuru No: 9943/82.

⁵⁹ Başvuru No: 9944/82.

⁶⁰ **GÖLCÜKLÜ, Feyyaz- GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref:** a.g.e., s.23.

⁶¹ Case of Cyprus v. Turkey, Başvuru No: 25781/94.

⁶² Kararın İngilizce metni için bkz. <<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=25781/94&sessionid=51794540&skin=hudoc-en>> (16.03.2010).

⁶³ **ÖZDEK, Yasemin:** a.g.e., s.112.

pıldığı iddiasıyla 07.01.1997 tarihinde yapılan başvuru⁶⁴ 05.04.2000 tarihinde yine “*dostane çözüm*” yoluyla sonuçlandırılmıştır⁶⁵.

2. Bireysel Başvuru Hakkının Tanınmasından Sonra

Türkiye Sözleşmeye taraf olduğu tarihten yaklaşık otuz üç yıl sonra 28.01.1987 tarihinde bireysel başvuru hakkını tanıyarak⁶⁶, Türkiye'nin yetki alanında bulunan herkesin, Sözleşmede güvence altına alınmış olan hak ve özgürlüklerin çiğnendiği iddiası ile Türkiye'yi Komisyona şikayet edebilmesi yolunu açmıştır. Bireysel başvuru hakkının tanınmasından yaklaşık üç yıl sonra 22.01.1990 tarihinde Türkiye, Divanın zorunlu yargı yetkisini de tanıyarak⁶⁷ Sözleşmenin tam olarak işler hâle gelmesi önündeki son engeli de kaldırmıştır⁶⁸.

Bireysel başvuru hakkının tanınması AIHM'ye ilginin her geçen gün daha da artmasına ve Türkiye'nin AIHM'ye en çok şikayet edilen devletlerden biri olmasına yol açmıştır. 2009 yılı itibariyle 50 yılını dolduran Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin bu vesileyle hazırladığı “*50 Years of Activity*” isimli Raporu bu durumu çok net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu Rapora göre;

* *Türkiye, aleyhine en fazla başvuru yapılan (Applications allocated to a decision body)*⁶⁹ üçüncü devlet konumundadır. Türkiye, Rusya ve

⁶⁴ Case of Denmark v. Turkey, Başvuru No: 34382/97.

⁶⁵ Dostane çözüme ilişkin kararın İngilizce metni için bkz. <<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=34382/97&sessionid=51794540&skin=hudoc-en>>(16.03.2010).

⁶⁶ 11. Ek Protokol yürürlüğe girmeden önce bireysel başvuru hakkı, devletlerin isteğine bağlı “*seçimlik*” bir haktı. 11. Ek Protokol yürürlüğe girdikten sonra bu hak Sözleşmenin zorunlu bir ögesi olarak yeniden düzenlenmiştir. Bu nedenle 11. Ek Protokolün onaylanması ile bireysel başvuru hakkı herhangi bir süre kısıtlanmasına bağlı olmaksızın tanınmış olmaktadır. **ÖZDEK, Yasemin:** a.g.e., s.79. Türkiye bireysel başvuru hakkını tanıırken, Sözleşmenin ilgili maddesince Avrupa Konseyi Genel Sekreterliğine verdiği bildirimini Resmî Gazete’de Dışişleri Bakanlığının bir tebliği olarak yayımlamıştır. Bkz. Resmî Gazete, Tarih: 21.04.1987, Sayı: 19438.

⁶⁷ 11. Ek Protokol yürürlüğe girmeden önce Divanın zorunlu yargı yetkisi de bireysel başvuru hakkı gibi “*seçimlik*” bir yetkiydi. 11. Ek Protokol yürürlüğe girmesiyle Divanın yargı yetkisi “*seçimlik*” bir yetki olmaktan çıkartılmış ve “*zorunlu*” hâle getirilmiştir. **ÖZDEK, Yasemin:** a.g.e., s.82. Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Divanının Yargı Yetkisini tanınmasına ilişkin beyanı için bkz. Resmî Gazete, Tarih: 27.09.1989, Sayı: 20295.

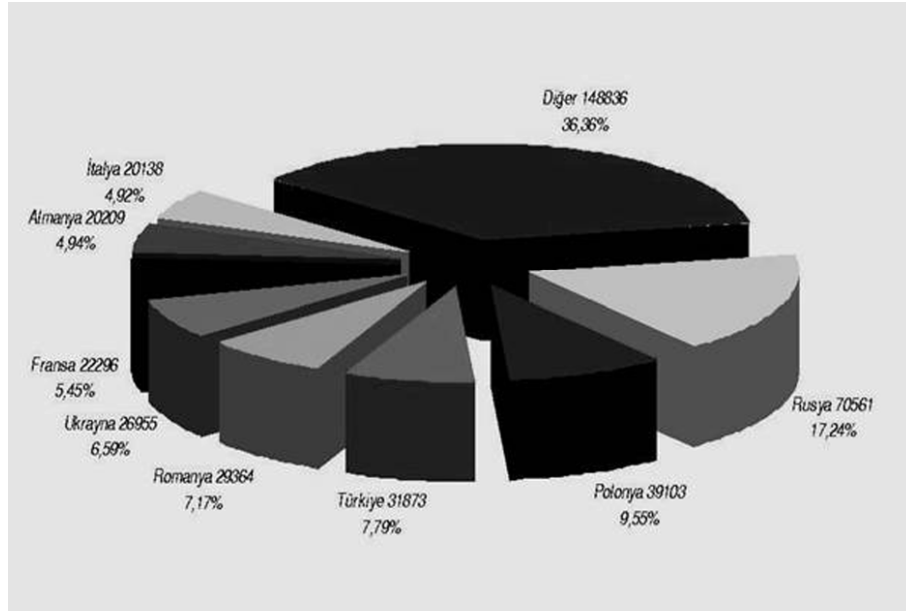
⁶⁸ **GÖLCÜKLÜ, Feyyaz- GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref:** a.g.e., s.23-24; **KILINÇ, Bahadır:** a.g.e., s.192.

⁶⁹ Bu istatistikler hazırlanırken, Avrupa İnsan hakları Mahkemesine yapılan tüm başvurular değil, sadece bir karar organına sunulan başvurular esas alınmıştır. Bu nedenle Söz konusu Raporda “*applications*” değil “*applications allocated to a decision body*” ifadesi kullanılır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye: Bazı Rakamlar ve Gerçekler

Polonya'dan sonra aleyhine en fazla başvuru yapılan üçüncü devlet konumundadır. 31 Aralık 2009 itibariyle Türkiye aleyhine yapılan toplam başvuru **31.873**'tür. Bu başvuruların **3.178**'i kırk yılda (1959-1999 yılları arasında), **28.695**'i ise son on yılda yapılmıştır⁷⁰. Bu da AİHM'ye bireysel başvuru hakkının tanınmasıyla başlayan ilginin son yıllarda daha da arttığını göstermektedir.

31 Aralık 2009 Tarihi İtibariyle Başvuru Sayısının (Applications Allocated to a Decision Body/Judicial Formation) Devletlere Göre Dağılımı⁷¹

Toplam Başvuru Sayısı: 389.197

Sadece başvuru sayısı esas alınarak yapılacak bir değerlendirmeye, devletlerin **“insan hakları karnesini”** oluşturmak gerçekçi değildir. Eğer gerçekçi bir **“insan hakları karnesi”** oluşturulacaksa, tespit edilmesi gereken en önem

mıştır. Çünkü zorunlu şekil şartlarını taşımayan bazı başvurular kaydedilmemekte ve Mahkeme tarafından incelenmemektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İç Tüzüğü'nün 46 ve 47. maddeleri bu durumu açıkça belirtmektedir.

⁷⁰ Son on yılda Türkiye aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan toplam başvuru sayısının yıllara göre dağılımı şöyledir: 2000'de 734, 2001'de 1.058, 2002'de 3.861, 2003'de 3.546, 2004'de 3.670, 2005'de 2.488, 2006'da 2.328, 2007'de 2.830, 2008'de 3.706, 2009'da 4.474. Bkz. **“50 Years of Activity...”**, s.14.

⁷¹ Grafik için bkz. **“50 Years of Activity...”**, s.14.

hususlardan biri, insan hakları ihlâlli iddialarının sayısı değil, yoğunluğu olmalıdır. Bunun tespit edilmesi için devletlerin nüfusu mutlaka dikkate alınmalıdır. Nüfusu yaklaşık 30.000 olan San Marino ile, nüfusu yaklaşık 72.000.000 olan Türkiye'nin, sadece başvuru sayısı esas alınarak değerlendirilmesi, gerçekçi sonuçlar elde etmemizi engeller. Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, hazırladığı çeşitli raporlarda başvuru sayısı ile nüfus arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Bu raporlar⁷² esas alınarak tarafımızdan hazırlanan 2008 ve 2009 yıllarında ait sıralama aşağıdadır:

Başvuru Sayısı/Nüfus İlişisine Göre Yapılan Sıralama

	2008		2009	
Sıra	Oran	Devlet	Oran	Devlet
1	0.09	Spain	0.11	Denmark
2	0.11	Ireland	0.14	Ireland
3	0.12	Andorra	0.14	Portugal
4	0.13	Denmark	0.14	Spain
5	0.14	Portugal	0.16	Norway
6	0.16	Belgium	0.18	Germany
7	0.17	Norway	0.18	United Kingdom
8	0.19	Germany	0.24	Belgium
9	0.20	United Kingdom	0.25	France
10	0.22	Iceland	0.30	Netherlands
11	0.23	Netherlands	0.31	Albania
12	0.24	Albania	0.31	Iceland
13	0.29	Malta	0.34	Malta
14	0.31	Italy	0.40	Armenia

⁷² Bu Raporlara Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin resmî internet sitesinden ulaşılabilir. Başvuru sayısı ve nüfus arasındaki ilişki için bkz. <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/C25277F5-BCAE-4401-BC9B-F58D015E4D54/0/Annual_Report_2009_versionProv.pdf>(17.02.2010).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye: Bazı Rakamlar ve Gerçekler

15	0.33	Armenia	0.40	Azerbaijan
16	0.34	Switzerland	0.40	Sweden
17	0.35	Sweden	0.45	Hungary
18	0.37	Greece	0.46	Greece
19	0.39	Azerbaijan	0.49	Austria
20	0.42	Hungary	0.59	Luxembourg
21	0.43	France	0.59	Turkey
22	0.45	Austria	0.60	Italy
23	0.52	Finland	0.61	Switzerland
24	0.53	Turkey	0.63	San Marino
25	0.69	Czech Republic	0.69	Andora
26	0.71	Russia	0.69	Czech Republic
27	0.72	Luxembourg	0.74	Cyprus
28	0.76	Lithuania	0.78	Lithuania
29	0.83	Cyprus	0.92	Finland
30	0.90	Slovakia	0.97	Russia
31	1.03	Ukraine	1.03	Ukraine
32	1.09	Latvia	1.05	Slovakia
33	1.15	Poland	1.31	Poland
34	1.16	Bulgaria	1.44	Latvia
35	1.26	Estonia	1.52	Estonia
36	1.30	San Marino	1.57	Bulgaria
37	1.37	Croatia	1.60	Serbia
38	1.45	Serbia	1.65	Bosnia and Herzegovina
39	1.56	Monaco	1.70	Croatia
40	1.93	The former Yugoslav Republic of Macedonia	2.39	The former Yugoslav Republic of Macedonia

41	2.26	Liechtenstein	2.45	Romania
42	2.43	Romania	2.73	Monaco
43	2.49	Montenegro	2.91	Slovenia
44	2.53	Bosnia and Herzegovina	3.70	Moldova
45	3.21	Moldova	3.92	Liechtenstein
46	4.04	Georgia	4.30	Montenegro
47	6.68	Slovenia	5.03	Georgia

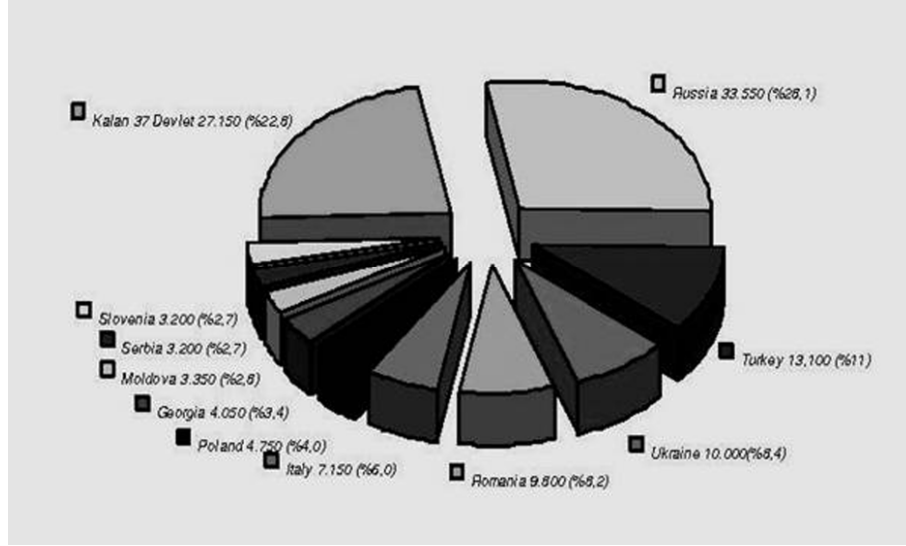
Görüldüğü üzere, insan hakları ihlâli iddialarının yoğunluğu açısından, 47 ülkenin bulunduğu listede, Türkiye 2008’de 24 ve 2009’da 21. sıradadır. Bu sıralamada Türkiye’nin altında bulunan ülkelerin çoğunun eski “*demirperde*” ülkelerinin olması dikkat çekicidir.

* *Türkiye derdest dava(pending cases allocated to a judicial formation)*⁷³ sayısı bakımından ikinci sıradadır. AİHM’ne yapılan başvuruların büyük bir kısmı ya filtre fonksiyonu gören “*kabul edilebilirlik*” incelemesine takılmakta, ya da çeşitli nedenlerle kayıttan silinmektedir. Nitekim Türkiye aleyhine yapılan 31.873 başvurunun, 16.106’sı ya kabul edilmez bulunmuş ya da çeşitli nedenlerle kayıttan silinmiştir⁷⁴. Aleyhine yapılan başvuru sayısı itibarıyla 47 devlet arasında “*üçüncü*” sırada olan Türkiye, derdest dava sayısı bakımından “*ikinci*” sıradadır. Bunun nedeni Polonya aleyhine yapılan başvuruların Türkiye’ye göre daha büyük bir kısmının kabul edilebilirlik incelemesine takılması ya da çeşitli nedenlerle kayıttan silinmesidir.

⁷³ Burada derdest dava ile kastedilen, tek hâkim düzeni, Komite, Daire ve Büyük Daire önünde olan ve herhangi bir hüküm(judgment) ya da karar(decision) ile sonuçlandırılmamış başvurulardır. Söz konusu Raporda kullanılan “*istatistiki terimler*” için bkz.< <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/2BCF2E0C-0883-412C-A89C-3C8641E61F2A/0/Glossaryofstatistical-terms.pdf>> (24.02.2010).

⁷⁴ Kabul edilemez bulunan ya da kayıttan silinen başvuruların yıllara göre dağılımı şöyledir: 1959-99 yılları arasında 691, 2000’de 394, 2001’de 385, 2002’de 1.638, 2003’de 1.635, 2004’de 1.817, 2005’de 1.366, 2006’da 3.167, 2007’de 1.573, 2008’de 1.475, 2009’da 1.965. Bkz. “*50 Years of Activity...*”, s.15.

31 Aralık 2009 Tarihi İtibariyle Derdest Davaların(Pending Cases Allocated to a Judicial Formation) Ülkelere Göre Dağılımı

Toplam Derdest Başvuru: 119,300

Yukarıdaki grafikte görüldüğü üzere, 31 Aralık 2009 tarihi itibariyle derdest davaların ülkelere göre dağılımında 47 devlet arasında Türkiye 2007⁷⁵ ve 2008⁷⁶ yıllarında olduğu gibi yine 2. sırada yer almaktadır.

* *Türkiye, hakkında en fazla karar(judgment)⁷⁷ verilen devlettir.* AİHM Türkiye hakkında 2009 yılı sonu itibariyle toplam **2.295** karar(judgment) vermiştir. Türkiye 47 devlet arasında hakkında en fazla karar(judgment) verilen devlettir⁷⁸. Bu kararların **2.017**'sinde Sözleşmenin en az bir hükmünün ihlâl edildiği, **46**'sında ise herhangi bir ihlâl in olmadığı tespit edilmiştir. Geriye

⁷⁵ Bkz. AİHM 2007 Raporu, s. 136. <http://www.echr.coe.int/NR/ronlyres/59F27500-FD1B-4FC5-8F3F-F289B4A03008/0/Annual_Report_2007.pdf>(17.02.2010)

⁷⁶ Bkz. AİHM 2008 Raporu, s. 129 <http://www.echr.coe.int/NR/ronlyres/D5B2847D-640D-4A09-A70A-7A1BE66563BB/0/ANNUAL_REPORT_2008.pdf>(17.02.2010)

⁷⁷ Bilindiği gibi AİHM; kayıttan silme, kabul edilmezlik, geçici tedbir, dostane çözüm, ihlâl, tavzih, karar düzeltme gibi çok çeşitli kararlar vermektedir. Bunların bir kısmı için "decision" bir kısmı için ise "judgment" kavramını kullanmaktadır. Burada kullanılan "karar" kavramı ile kastedilen "hüküm" şeklinde verilen ve yukarıda hangi konulara ilişkin olduğu belirtilen kararlardır.

⁷⁸ Türkiye'yi 2.021 kararla İtalya, 862 kararla Rusya ve 773 kararla Fransa takip etmektedir. Bkz. "50 Years of Activity...", s.5.

kalan 232 karar(judgment) ise dostane çözüm ve geçici tedbir gibi konulara ilişkindir⁷⁹.

Türkiye aleyhine verilen bu kararların(judgments), Sözleşmenin hangi maddelerine ilişkin olduğunu gösteren tablo aşağıdadır⁸⁰:

Adil yargılanma hakkı(m.6)	1014
Mülkiyet hakkı(m.P1-1)	544
Özgürlük ve güvenlik hakkı(m.5)	436
İşkence yasağı(m.3)	273
Etkili başvuru hakkı(m.13)	209
Yaşam hakkı (m.2)	205
İfade özgürlüğü(m.10)	182
Özel hayata ve aile hayatına saygı(m.8)	69
Dernek kurma ve toplantı özgürlüğü(m.11)	39
Sözleşmenin diğer maddeleri	29
Serbest seçim hakkı (m.P1-3)	5
Kanunsuz ceza olmaz ilkesi(m.7)	4
Eğitim hakkı (m.P1-2)	4
Ayrımcılık yasağı(m.14)	3
Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü(m.9)	1
Kölelik ve zorla çalıştırma yasağı(m.4)	-
Evlenme hakkı(m.12)	-
Aynı suçtan iki kez yargılanmama ve cezalandırılmama hakkı(m.P7-4)	-
TOPLAM	3017

Bu tabloda da açıkça görüldüğü üzere Türkiye; “*kölelik ve zorla çalıştırma yasağı*”, “*evlenme hakkı*” ve “*aynı suçtan iki kez yargılanmama ve cezalandırılmama hakkı*” hariç Sözleşmenin güvence altına aldığı hemen hemen tüm temel hak ve özgürlükleri ihlâl ettiği gerekçesiyle mahkûm olmuştur.

⁷⁹ Bkz. “50 Years of Activity...”, s.17.

⁸⁰ AIHM'nin karara bağladığı birçok davada birden fazla ihlâl tespit etmiştir. Bu nedenle ihlâl sayısı karar sayısından daha fazladır.

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve esnasında yaşanan şiddet, yıkım ve insan hakları ihlallerinin tekrar yaşanmaması ve sorunların barışçı yollardan çözülebilmesi için dünya çapında etkili bir örgütün oluşturulması düşüncesi, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi gibi uluslararası örgütlerin kurulması ile gerçeğe dönüşmüştür. Bireye haklarının ihlâl edilmesi durumunda uluslararası hukukun kapılarının açan ve onu uluslararası hukukun öznesi hâline getiren bu gelişmeler, “ulus devlet”lerin bağımsız davranma ve egemenlik yetkileri açısından bir kırılmaya yol açmıştır⁸¹. Bu yeni dönemde insan hakları, “ulus devlet”lerin bir iç sorunu olmaktan çıkmış⁸²; başka devletleri, uluslararası örgütleri ve uluslararası hukuku ilgilendiren bir konu hâline gelmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan bu gelişmeler sonucunda, bir uluslararası insan hakları hukuku doğmuştur. Bu hukuk dalının gelişmesinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin öngördüğü denetim mekanizmasının en önemli ayağını teşkil eden Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin çok büyük bir rolü vardır. İlk yıllarda tutucu ve çekingen bir tutum takınmış olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, yapılan çeşitli değişikliklerle bugün çok daha etkin bir niteliğe ve popülariteye kavuşmuştur⁸³. Ancak bu etkinlik ve popülarite başka sorunları da beraberinde getirmiştir.

2009 yılı itibariyle 50 yılını dolduran ve günümüze kadar birçok yapısal değişikliğe uğrayan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, yoğun başvurular, personel ve mekân ihtiyaçlarının tam olarak karşılanmamış olması gibi nedenlerle kilitlenme noktasına gelmiştir. Bu sorunları çözmek amacıyla kabul edilen ve 01.06.2010 tarihinde yürürlüğe girecek olan 14. Ek Protokolün faydalı olup olmayacağını zaman gösterecektir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin yoğun iş yükü altında ezilmesinde eski “demirperde” ülkeleri kadar Türkiye’nin de payı vardır. Nitekim Mahkeme tarafından hazırlanan raporlar hem bu durumu çok net bir şekilde ortaya koymaktadır, hem de Türkiye’nin “insan hakları karnesi” konusunda çok çarpıcı gerçekler içermektedir.

Bu raporlara göre aleyhine en fazla başvuru yapılan üçüncü devlet olan Türkiye; derdest dosya sayısı bakımından ikinci, ihlâl sayısı bakımından bi-

⁸¹ DOĞAN, İlyas: a.g.e., s.279.

⁸² SUNAY, Reyhan: a.g.e., s.162.

⁸³ ÖZDEK, Yasemin: a.g.e., s. 329-334.

rinci sıradadır. Türkiye'ye yakışmayan bu karnenin düzeltilebilmesi için, sorunun kaynağına inilmeli ve bu konuda köklü tedbirler alınmalıdır.

Türkiye aleyhine verilen ihlâl kararlarının büyük bir çoğunluğu; çok uzun süren yargılamalar, mahkemelerin bağımsız ve tarafsız olmaması, uluslararası hukukunun genel ilkelerine aykırı kamulaştırma işlemleri, tutuklulukta makul sürenin aşılmış olması, güvenlik güçleri tarafından işlendiği iddia edilen adam öldürme ve evlerin yıkılması eylemleri, gözaltında işkence, kötü muamele ve kaybolma iddiaları ve ifade özgürlüğünü demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olarak kısıtlanması ile ilgilidir.

Bu ihlâller yakından incelendiğinde çoğunun arkasında ya yargının yapısal sorunları, ya doğrudan bir yargı kararı, ya da Sözleşme tarafından garanti altına alınmış herhangi bir temel hak ve özgürlüğe yönelik saldırıyı hukuka uygun gören bir yargı kararı vardır. Şöyle ki:

* Türkiye aleyhine verilen ihlâl kararlarının yaklaşık üçte biri AİHS'nin 6. maddesinde düzenlenen "*adil yargılanma hakkı*" ile ilgilidir. Adil yargılanma hakkının gerekleriyle ilgili temel ilkelere, suçsuzluk karinesine ve sanığın hak ve güvencelerine ilişkin hükümlere yer veren bu madde Türkiye tarafından 1014 kez ihlâl edilmiştir. Yakın zamanlara kadar bu maddeden Devlet Güvenlik Mahkemelerinin yapısı ve işleyişi nedeniyle mahkûm edilen Türkiye, son zamanlarda daha çok iş yoğunluğu⁸⁴ ve yargının yapısal sorunlarına bağlı olarak çok uzun süren yargılamalar nedeniyle mahkûm edilmektedir.

* Yine bir muhakeme tedbiri olan tutuklulukta makul sürenin aşılması, ifade özgürlüğünün demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olarak kısıtlanması⁸⁵ gibi mahkeme kararlarına dayanan ihlâller de azımsanmayacak

⁸⁴ Yargıtay tarafından hazırlanan "*2009 Yılı Faaliyet Raporu*" iş yoğunluğu ile ilgili çok çarpıcı rakamlar içermektedir. Buna göre 2009 yılında Yargıtay Başkanlığına gelen ve çıkan dosya sayıları şöyledir: Hukuk Daireleri Gelen Dosya-Çıkan Dosya:363962-333042, Ceza Daireleri Gelen Dosya-Çıkan Dosya:279463-224171, Başsavcılık Gelen Dosya-Çıkan Dosya: 300001-231380. Bu rakamlar önceki yıllardan devreden dosyalarla birlikte değerlendirildiğinde Yargıtay'ın 1.000.000'a yakın dosyayla boğuştuğu görülür. Yargıtay'ın mevcut yapısıyla bu dosyaları "*adil yargılanma hakkı*"nı ihlâl etmeden karara bağlaması mümkün değildir. "*2009 Yılı Faaliyet Raporu*" için bkz. <<http://www.yargitay.gov.tr/dmdocuments/2009FaaliyetRaporu.pdf>> (25.04.2010).

⁸⁵ Yargının bu tutumunun arkasında, Anayasal düzeni oluşturan değerleri mutlaklaştırması ve düzeni "*kapalı bir sistem*" olarak görmesi yatmaktadır. **SANCAR, Mithat:** Temel Hakların Yorumu, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1995, s. 251. Bu durumun ortaya çıkmasında yargının tarafsız ve bağımsız olmaması kadar, insan hakları konusundaki evrensel değerleri benimsemeyen yargı mensuplarının da etkisi vardır. Demokratik Kitle Partisi hakkında açılan kapatma davasında, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının sözlü savunmasında, Anayasa Mahkemesinin "*...birtakım güçlere ve*

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye: Bazı Rakamlar ve Gerçekler

sayıdadır.

* Güvenlik güçleri tarafından işlendiği iddia edilen adam öldürme, ev yakma, gözaltındakilere işkence ve kötü muamele gibi eylemler karşısında etkili soruşturma ve kovuşturma yapılmaması ya da yapılamaması⁸⁶ nedeniyle Türkiye'nin mahkûm edilmesi de yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığının sağlanamaması ile yakından ilgilidir⁸⁷. Çünkü yargının bağımsız ve tarafsız olduğu bir hukuk devletinde bu tür eylemler suçtur ve bu tür eylemlere karışanlar etkili bir soruşturma ve kovuşturma ile saptanır ve cezalandırılır. Eğer bu tür eylemlere karışanlar yargıdan ve cezadan kurtuluyorsa, yargı ya bağımsız değildir, ya da görevini ihmâl etmektedir.

AİHM tarafından hazırlanan ve bu çalışmaya esas teşkil eden raporlar, Türkiye'nin mahkûmiyet kararlarının çoğunun kaynağının yargı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. İnsan hak ve özgürlüklerini koruması gereken yargının, Türkiye'de tam tersi bir işlev görerek, insan hak ve özgürlüklerini en fazla ihlâl eden organ durumuna düşmesi dikkat çekilmesi gereken bir husustur. Yargının işlevine ilişkin bu çelişkinin giderilmesi için, anayasal, yasal ve idari düzenlemeler biran önce yapılmalı, gerekli idarî tedbirler alınmalıdır.

Son dönemlerde “*Yargı Reformu*” adı altında yapılan Anayasa değişikliğinin⁸⁸, Anayasa Mahkemesinin ve Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun yapısının değiştirilmesi ile sınırlı tutulması, bu amaca tek başına hizmet et-

---

mahkemelere karar beğendirmek zorunda olmadığını” ifade etmesi bu konuda verilebilecek ilginç örneklerden biridir. Bkz. <http://www.anayasa.gov.tr/index.php?t=manage_karar&ef=show&action=karar&id=2166&content=> (22.04.2010).

⁸⁶ Gözaltında işkence ve kötü muamele görme iddiasıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan başvuruların büyük bir bölümü “*etkin bir soruşturma*” yapılmamasından kaynaklanmaktadır. Konuya ilişkin AİHM kararları hakkında geniş bilgi için bkz. **GEMALMAZ, Mehmet Semih**: Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Işığında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi(Madde 3/İşkence Yasağı) Analizi, Ankara Barosu Yayınları, Ankara, 2006; **DOĞAN, İlyas- KAYA, Mehmet**: İstanbul Protokolü ve İşkencenin Önlenmesi, Adalet Yayınevi, Ankara, 2010, s. 122; **ANAYURT, Ömer**: “*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde İşkence ve Kötü Muamele Yasağı*”, İşkencenin Önlenmesi ve İstanbul Protokolü, Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2009, s.213-281.

⁸⁷ Türkiye'de, yargı organlarının bazen kamu makam ve görevlilerini korumak gibi amaçlarla hareket ettiği olmuştur. Bu durum, ulusal yargı makamlarına duyulan güvenin azalmasına ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yargısında, belli konularda iç hukuk yollarının tüketilmesinin gerekli olmadığı yönünde bir yargının ortaya çıkmasına yol açmıştır. **ALGAN, Bülent**: Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2007, s.121-122.

⁸⁸ 336 oyla kabul edilen 5982 sayılı “*Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun*” Anayasasının 175. maddesi gereği “*halkoyu*”na sunulmak üzere Resmî Gazete’de yayımlanmıştır Bkz. Resmî Gazete, Tarih: 13.05.2010, Sayı:27580.

Yrd. Doç. Dr. Yaşar SALİHPAŞAOĞLU

mekten uzaktır. Elbette birçok diğer görev ve yetkilerinin yanında kanunların Anayasaya uygunluğunu denetleme ve siyasî partileri kapatma gibi çok önemli görev ve yetkilere sahip olan Anayasa Mahkemesinin ve hâkim ve savcılar üzerinde çok önemli yetkilere sahip olan Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun demokratik hukuk devleti standartlarına uygun bir yapıya ve işleve kavuşturulması önemlidir ve Yargı Reformunun bir ayağını teşkil etmektedir. Ancak Yargı Reformu yapılırken sadece Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Anayasa Mahkemesinin yapısının değiştirilmesi ile yetinilmemeli; hukuk öğretimini, hâkim ve savcılar ve diğer adliye çalışanlarının eğitimini, yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı önündeki engellerin kaldırılmasını, yargının daha hızlı çalışabilmesini, adliye binalarının durumunun iyileştirilmesini de sağlayacak bütüncül bir anlayış benimsenmelidir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye: Bazı Rakamlar ve Gerçekler

KAYNAKÇA

Kitaplar

- AKAD, Mehmet, (VURAL) DİNÇKOL, Bihterin:** Genel kamu Hukuku, Der Yayınları, İstanbul, 2000.
- AKİPEK, Ömer İlhan:** Devletler Hukuku, Birinci Kitap (Başlangıç), İkinci Bası, Başnur Matbaası, Ankara, 1965.
- ALGAN, Bülent:** Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2007.
- ALTIPARMAK, Kerem:** 50. Yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi: Başarı mı, Hayal Kırıklığı mı?, Ankara Barosu Yayınları, Ankara, 2009.
- ANAYURT, Ömer:** Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2004.
- ÇAĞIRAN, Mehmet Emin:** Uluslararası Alanda İnsan Hakları, Platin, Ankara, 2006.
- ÇAVUŞOĞLU, Naz:** İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi: Kararların Uygulanması, Su Yayınları, İstanbul 2003.
- ÇEÇEN, Anıl:** İnsan Hakları, Genişletilmiş Üçüncü Basım, Savaş Yayınları, Ankara, 2000.
- DOĞAN, İlyas:** Devletler Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008.
- DOĞAN, İlyas- KAYA, Mehmet:** İstanbul Protokolü ve İşkencenin Önlenmesi, Adalet Yayınevi, Ankara, 2010.
- DONNELLY, Jack:** Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları, Çeviren: Mustafa ERDOĞAN-Levent KORKUT, Yetkin Yayınları, Ankara, 1995.
- GEMALMAZ, Mehmet Semih:** Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1997.
- GEMALMAZ, Mehmet Semih:** Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Işığında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi(Madde 3/İşkence Yasağı) Analizi, Ankara Barosu Yayınları, Ankara, 2006.

Yrd. Doç. Dr. Yaşar SALİHPAŞAOĞLU

GÖLCÜKLÜ, Feyyaz A.-GÖZÜBÜYÜK, Şeref A.: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, 11.Ek Protokole Göre Hazırlanıp Genişletilmiş, 7. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2007.

GÖZLER, Kemal: Türk Anayasa Hukuku, Ekin Kitabevi, Bursa, 2000.

GÖZLER, Kemal: Türk Anayasa Hukuku Dersleri, Genişletilmiş ve Güncelleştirilmiş 4. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa, 2007.

GÜLMEZ, Mesut: Birleşmiş Milletler Sisteminde İnsan Haklarının Korunması, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2004.

GÜNDÜZ, Aslan: Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Teşkilatlar Hakkında Temel Metinler, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Beta, İstanbul, 1994.

KILINÇ, Bahadır: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İnfazı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006.

MADRA, Ömer: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Bireysel Başvuru Hakkı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:458, Ankara, 1981.

MERAY, Seha L.: Devletler Hukukuna Giriş, Birinci Cilt, Yeniden Gözden Geçirilmiş Üçüncü Bası, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:237, Ankara, 1968.

NECATİGİL, Zaim M.: Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kısacasında Türkiye: Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Mahkemesi'nde Kıbrıs Rum Yönetimi ve Kıbrıslı Rumlar tarafından Türkiye aleyhine getirilen davalar, Turhan Kitabevi, Ankara, 2006.

ÖZDEK, Yasemin: Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayın No: 20, Ankara, 2004.

PAZARCI, Hüseyin: Uluslararası Hukuk Dersleri, I.Kitap, Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, Turhan Kitabevi, 1994.

SABUNCU, Yavuz: Anayasaya Giriş, Yenilenmiş 13. Bası, İmaj Yayınevi, Ankara, 2007.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye: Bazı Rakamlar ve Gerçekler

SANCAR, Mithat: Temel Hakların Yorumu, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1995.

SUNAY, Reyhan: Tartışılan Egemenlik, Yetkin Yayınları, Ankara, 2007.

TEZCAN, Durmuş - ERDEM, Mustafa Ruhan - SANCAKTAR, Oğuz: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, Seçkin Yayınları, Ankara, 2002.

TUNÇ, Hasan- BİLİR, Faruk- YAVUZ, Bülent: Türk Anayasa Hukuku, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2009.

ÜNAL, Şeref: Uluslararası Hukuk , Yetkin Yayınları, Ankara, 2005.

YILDIZ, Mustafa: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Yargısı, Alfa Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 1998.

Makaleler

ALİEFENDİOĞLU, Yılmaz: “*İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin İç Hukukta Doğrudan Uygulanması*”, İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin İç Hukukta Doğrudan Uygulanması (Anayasa, md.90/son), Türkiye Barolar Birliği, Ankara, 2005, s.125-141.

ANAYURT, Ömer: “*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde İşkence ve Kötü Muamele Yasağı*”, İşkencenin Önlenmesi ve İstanbul Protokolü, Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2009, s.213-281.

BİLİR, Faruk: “*Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yapısı ve 14 Nolu Protokol*”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Yıl:2006, Cilt:55, Sayı:1, s.135-156.

GÜLMEZ, Mesut: “*İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin İç Hukukta Doğrudan Uygulanması*”, İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin İç Hukukta Doğrudan Uygulanması (Anayasa, md.90/son), Türkiye Barolar Birliği, Ankara, 2005, s.38-82.

Yrd. Doç. Dr. Yaşar SALİHPAŞAOĞLU

KARAKIŞ, Şefik: “*AİHM Gemisi Batıyor mu?*”, *Güncel Hukuk*, Mart 2010/3-75, s. 28-31.

REISS, Jennifer W.: “Protocol no. 14 Echr and Russian Non-Ratification: The Current State of Affairs”, *Harvard Human Rights Journal*, Volume:22, 2009, s.293-317.

UYGUN, Oktay: “*Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi*”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Sayı:20, Ankara, 2003, s.250-284.

İnternet Kaynakları

<http://www.anayasa.gov.tr/index.php?l=manage_karar&ref=show&action=karar&id=2166&content=>

< <http://www.un.org/en/documents/charter/index.shtml>>

<<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>>

<<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=34382/97&sessionid=51794540&skin=hudoc-en>>

<<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=25781/94&sessionid=51794540&skin=hudoc-en>>

<<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=lawless&sessionid=52459350&skin=hudoc-en>>

<<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=194&CM=7&DF=&CL=ENG>>

<<http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/001.htm>>

<<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/194.htm>>

<http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/59F27500-FD1B-4FC5-8F3F-F289B4A03008/0/Annual_Report_2007.pdf>

<http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/ACD46A0F-615A-48B9-89D6-8480AFCC29FD/0/FactsAnd Figures_EN.pdf>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye: Bazı Rakamlar ve Gerçekler

<<http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/2BCF2E0C-0883-412C-A89C-3C8641E61F2A/0/Glossaryofstatisticalterms.pdf>>

<http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/C25277F5-BCAE-4401-BC9B-F58D015E4D54/0/Annual_Report_2009_versionProv.pdf>

<http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/D5B2847D-640D-4A09-A70A-7A1BE66563BB/0/ANNUAL_REPORT_2008.pdf>

<<http://www.humanrights.coe.int/intro/eng/GENERAL/ECHR.HTM>>

<<http://www.todaie.gov.tr/ihadm/avrupa/protokol14.pdf>>

<<http://www.todaie.gov.tr/ihadm/avrupa/protokol14.pdf>>

<<http://www.un.org/en/aboutun/charter/history/declaration.shtml>>

<<http://www.un.org/en/documents/udhr/>>

<<http://www.yargitay.gov.tr/dmdocuments/2009FaaliyetRaporu.pdf>>